

UDK 811.163.42'282(497.5)
(210Zadar)

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 6. XII. 2019.

Prihvaćen za tisak 18. III. 2020.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.46.1.15>

Nataša Šprljan

Centar za jadransku onomastiku i etnolingvistiku
Trg kneza Višeslava 9, HR-23000 Zadar
nsprljan@unizd.hr

FONOLOŠKE KARAKTERISTIKE ČAKAVSKIH KOPNENIH GOVORA ZADARSKE OKOLICE

U ovome radu izvršen je detaljan fonološki opis čakavskih kopnenih govora zadarske okolice uz osnovne napomene o morfologiji. Rad se temelji na primjerima dobivenima od izvornih govornika tijekom terenskih istraživanja. Za svaku relevantnu pojavu paralelno se navode primjeri iz svih govora, nakon čega slijedi usporedba sa susjednim novoštokavskim govorima. Radu su priloženi i ogledni primjeri nekih od ispitanih govora dobiveni transkripcijom zvučnih zapisa snimljenih na terenu. Na temelju primjerā iznesenih u ovome radu možemo ustvrditi da su fonološke značajke čakavskih kopnenih govora zadarske okolice izvorno čakavske, kao i to da su, zbog višestoljetnih bliskih kontakata s novoštokavskim govorima susjednih naselja, do određene mjere narušene.

1. Povijesno-geografski kontekst

Čakavsko je narječje na zadarskome području prisutno još od seobe naroda, kada je njegova rasprostranjenost bila znatno šira nego danas. Granica između čakavskoga i zapadnoštokavskoga narječja protezala se tada područjem istočno od Une i Dinarom te izbijala na more istočno od Cetine (Lisac 2009: 16). Od 13. stoljeća na zadarskome se području susreću dva njegova dijalekta: ikavski i ikavsko-ekavski. Nakon migracija u 16. stoljeću čakavsko je narječje izgubilo velik dio svojega prvotnog prostora te je počelo prevladavati novoštokavsko. Naime, domicilno se stanovništvo razbježalo pred navalom Turaka u primorska mjesta i na otoke, nakon čega je uslijedilo intenzivno naseljavanje Srba iz Bosne i Herce-

govine u opustjele krajeve od Zrmanje do Cetine, a zatim i seobe katolika iz Bosne, Hercegovine i Like. Novopridošlo je stanovništvo donijelo i novoštokavsko narječje, također u obliku dvaju dijalekata: ikavskoga i (i)jekavskoga (Brozović 1976: 58), čime se dijalektna slika zadarskoga područja drastično mijenja.

Danas je čakavština zadarske okolice svedena na uzak priobalni prostor, uz mjestimično probijanje štokavštine sve do mora. Obala sjeverno od Zadra čakavska je sve do Privlake i Vira, izuzev štokavskih naselja Zaton, Nina i Vrsi. Obalna su naselja prema istoku štokavska (Ražanac, Posedarje itd.), osim tzv. novigradske oaze u kojoj je čakavština izuzetno dobro očuvana. Novigrad je, naime, kao jaka tvrđava u venecijanskim rukama, odolio navalama Turaka te je zbog višestoljetne izolacije očuvao starosjedilačko čakavsko stanovništvo (Jakić-Cestarić 1960a: 258). Čakavština se održala i u obalnome pojasu južno od Zadra, osim u Svetome Petru i Pirovcu, gdje ju je štokavština istisnula.

2. Metodologija i građa

Fonološki i morfološki opis čakavskih kopnenih govora zadarske okolice prikazan u ovome radu temelji se na autoričnim istraživanjima u sljedećim čakavskim mjestima: Novigradu (Ng), zadarskoj četvrti Stanovi (St),¹ Bibinjama (Bi), Sukošanu (Su) i Svetome Filipu i Jakovu (Fj). Svi primjeri iz navedenih govora dobiveni su od izvornih govornika kojima ovom prilikom srdačno zahvaljujemo. Primjeri za Privlaku crpljeni su iz snimki spontanoga govora koje su nam srdačno ustupili kolege Vladimir Skračić i Nikola Vuletić iz Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku. Iako smo u svakome mjestu nastojali ispitati svaku relevantnu pojavu, to nam nije uvijek polazilo za rukom, pa je u nedostatku primjera građa upotpunjena podatcima iz drugih dijalektoloških opisa (Lisac 1998 za Privlaku, Kurtović Budja 2010 za Stanove i Šimunić 2003 za Bibinje). Upitnike za Hrvatski jezični atlas, nažalost, nismo imali prilike pregledati.

U Pakoštanima istraživanja nismo proveli, a u Petrčanima naši pokušaji nisu urodili plodom. Kako bismo upotpunili sliku čakavskih govora zadarskoga područja, poslužili smo se drugim dijalektološkim opisima te za Pakoštane (Pk)

¹ Za detaljniji opis stanarskoga govora vidi Šprljan 2019.

navodimo primjere iz Tomelić 2006, a za Petrčane (Pe) iz Jakić-Cestarić 1960b i Kurtović Budja 2010.

Radi usporedbe sa susjednim novoštokavskim govorima koristili smo se i zvučnim zapisima spontanoga govora prikupljenima u Vrsima (Vr) i Pidrrazi (Pd), kao i onima iz Posedarja (Po) i Paljuva (Pa) koje nam je srdačno dala na korištenje voditeljica Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Dunja Brozović Rončević. U svrhu što vjerodostojnije usporedbe navodimo i neke primjere iz drugih dijalektoloških opisa za Ražanac (Ra) (Miletić 2008, Lisac 2004), Kruševo (Kr) (Tomelić Ćurlin i Anić 2012), Nin (Ni) (Maštrović 1955) i Škabrnju (Šk) (Magaš 2019).

3. Opće značajke čakavskih kopnenih govora zadarske okolice

Kako je već rečeno u uvodnome dijelu, zadarska je okolica granično područje dvaju čakavskih dijalekata: južnočakavskoga ikavskog i srednječakavskoga ikavsko-ekavskog. Preciznije, kopneni su govori zadarske okolice ikavski, dok su otočki govori (do Pašmana i Kornata na jugu) ikavsko-ekavski (Lisac 2009: 139).

Čakavština zadarskoga područja najbolje se održala u govorima vanjskoga i srednjega niza zadarskoga otočja. U nizu otoka koji je najbliži kopnu štokavski je utjecaj izraženiji (Brozović 1976: 58–59, Brozović 1970: 20–22), i to ponajviše na otoku Viru zbog postojanja mosta koji omogućuje intenzivnu komunikaciju s kopnom, a samim time i s kopnenim govorima.² Novoštokavsko je narječje najveći utjecaj imalo na priobalne govore zadarske okolice, a ponajviše mu, zbog već spomenute višestoljetne izolacije, odolijeva novigradski govor (Jakić-Cestarić 1960a: 258).

Svi čakavski kopneni govori zadarskoga kraja izgubili su zamjenicu *ča* i usvojili štokavsku upitno-odnosnu zamjenicu *što*, kao i oblike *čega* i *zašto*.³ Ipak, vrijedno je napominjanja sjećanje naše stanarske informantice na govor njezine pokojne bake koja je rabila genitivni oblik *čěsa*.

² Virski govor možemo smatrati rubnim jer posjeduje neke značajke zajedničke s otočkim govorima, ali i mnoge koje ga približavaju čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice (Skračić i Šprljan 2016: 475).

³ Oblici *zač* i genitivni oblik *česa* često se javljaju u govorima u kojima se zamjenica *ča* izgubila kao dokazi njezina postojanja u prošlosti (Moguš 1977: 22–23).

Bez obzira na izostanak zamjenice *ča*, jednoga od najznačajnijih kriterija za određivanje stupnja čakavnosti određenoga govora,⁴ kopneni su govori zadarskoga kraja nesumnjivo čakavski. Tomu najviše u prilog govori njihova izvorno čakavska akcentuacija koja je, unatoč novoštokavskom utjecaju, u svim navedenim govorima više ili manje dosljedno očuvana.

4. Fonologija

4.1. Vokalizam

4.1.1. Vokalski sustav

Većina čakavskih kopnenih govora zadarske okolice ima jednostavan peteročlani vokalski sustav, tipičan za kopnene čakavske govore koji su u kontaktu sa štokavskim govorima.⁵ Naime, peterovokalski sustav tipičan je i za sve štokavske govore zadarske okolice.

U nekim govorima javljaju se izgovorne varijante dugih vokala. U privlačkome govoru dugi vokal *ē* ostvaruje se kao blagi diftong *'e* (*pot'ézali*, *lant'ērna*). U sukošanskome govoru dugi vokal *ō* katkad se ostvaruje kao blagi diftong *"o* (*skr"ôz*). Ta je pojava zabilježena i na kratkome vokalu *o* (*g"ôdina*), što je karakteristično i za neke susjedne štokavske govore (npr. za govor Pridrage: *oslob"ôd'lo*, *p"ôč'malo*, *g"ôd'na*, *pr"ôstor*).

Valja još istaknuti da Kurtović Budja u stanarskome govoru bilježi ostvaraj dugoga *ā* kao *q̄*: *jq̄je*, *pq̄atak*, *mq̄li* (Kurtović Budja 2010: 96), što mi tijekom istraživanja nismo opazili.

4.1.2. Slogotvorni *r*

Slogotvorni se *r* u svim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice ostvaruje bez popratnoga vokala. Opreka *r/r̄* dokinuta je jedino u stanarskome govo-

⁴ Za ostale kriterije vidi Finka i Moguš 1981: 51.

⁵ Prema ovoj se značajki navedeni govori razlikuju od mnogih čakavskih govora zadarskoga otočja, u kojima je diftongacija i/ili zatvaranje dugih vokala razmjerno česta pojava. Vidi npr. za Ugljan Jurić 2007: 335–339 i za Dugi otok Finka 1977: 40–44.

ru, a u svim je ostalim govorima očuvana:⁶

Ng: *cřkva, přvi, četvřti, mřtvi, cřn*

Pr: *cřv, vřša, křma, třpań*

St: *cřkva, křv, přst, smřt, cřv*

Bi: *cřkva, přvi, četvřti*

Su: *cřkva, vřsta*

Fj: *cřkva* (starije *crıkva*), *dřvo*, N mn. *dřva*, G mn. *dřv*

Pk: *cřkva, vřba, vřsta* (Tomelić 2006: 96).

Opreka *r/ř* očuvana je i u susjednim štokavskim govorima: Vr: *cřkva, sřpon*; Pd: *ù cřkvi*; Ra: *cřv* (Lisac 2004: 169); Kr: *cřnom* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 356); Šk: *křmeļ, iscřpije, četvřtoga, četřdèsět* (Magaš 2019: 372).

4.1.3. Refleks jata

U svim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice refleks *jata* izvorno je ikavski:⁷

Ng: *jřsti, jřlo, vidřlo, gřri, sidřle, sičřn se, přsme, lipše, bilřlo, rřtki*

Pr: *mřřze, dřli, đica, trřba, střne, řdro*

Pe: *kolřvka, žřib, iscřđiti, mlřkò, nřdra, čovřk, đđ, sidřti* (Kurtović Budja 2010: 101–102)

St: *lřpo, trřbřla, gřri, cřlo mřsto, trřšne, nedřļa, řvik, svřtlo, řsrid, đř, přř, sřtiti, zřica, zdřla*

Bi: *čovřk, gřri, dřli* (autorićini podatci); *divřjka, gřřj, vrřme, řlo, mřńati* (Šimunić 2003)

Su: *lřto, mřsto, gřri, dřli, sřdi, divřjka, kolřno* (autorićini podatci); *řlo, mlřko, trřbati, přsma, cidřlo, sidřti* (Kurtović Budja 2010: 101–102)

Fj: *lřpo, břlo, mlřko, mřsto, gřri, dřli, sřdi*

Pk: *cřvřt, đđ, kolřno, gorřlo, dřli, gřri* (Tomelić 2006: 97)

U svim navedenim govorima prisutni su i ekavizmi:

Ng: *òdř, sřno, nřke* (autorićini podatci); *venčřti se, řelřzo, krřn* ‘hren’, *sřno, křlen, dřļati* (Jakić-Cestarić 1960a: 259)

Pr: *ne přřši, nřřto* (autorićini podatci); *pozřđiti, sřno* (Lisac 1998: 28)

⁶ Za petrćki govor vidi Kurtović Budja 2010: 99.

⁷ Za razliku od kopnenih čakavskih govora, govori zadarskoga otočja imaju ikavsko-ekavski refleks *jata*, uz iznimku ikavskoga Pašmana (Lisac 2009: 95, 140).

Pe: *sêno, krêšnica, ozlêdija se, zênica, vòde, nònde, grêšta* ‘krijesta’ (Kurtović Budja 2010: 102–103); *sêno, prên* (Jakić-Cestarić 1960b: 357)

St: *sêno, na prîmer, nêma, prêko cêste*

Su: *manêstra, nêšto* (autoričini podatci); *vênac, sêno, zênica, brežuljak, vòde, nònde*; lažni ekavizam *krîlo/krêla* (Kurtović Budja 2010: 102)

Fj: *òbe, dvè* (novije *dvì*); lažni ekavizam *krêlo*

Pk: *òdè, òdêka, òvdè, sèdi* (Tomelić 2006: 97).

U navedenim se govorima katkad mogu čuti i jekavizmi: *rjêšilo* (Ng); *odijelo, prije* (Pk) (Tomelić 2006: 97), što se, po svemu sudeći, može pripisati utjecaju standardnoga jezika.

Budući da je ikavizam karakteristika zajednička čakavskim i štokavskim kopnenim govorima zadarske okolice, i u susjednim štokavskim govorima prevladavaju ikavizmi, uz povremeno javljanje ekavizama i (i)jekavizama:

Vr: *lipo, mlîko, nîko, priokrèni, pòisti*

Pd: *jîli i pîli, jîsti, pridâmo, prítli, svíce, srída, sîdu, divica, trîba; pòsle, óde, ónde, óvdeka, óndeka*

Po: *lipo, mälöprin, vîncala; na prîmer*

Pa: *vrîme, pòtriba, jîmali, čovk, dica, zdîla, mlîko; brême*

Ra: *tîlo, vîditi, vrîća, divòjka, brîg, prisádit* (Lisac 2004: 168); *zênica, cèsta, sêno, kòren, ozlêdija, óde, ónde* (Miletić 2008: 114)

Kr: *bîlo, brîg, rîć, vrîme; cijéna, sijêno, rijéka/rika, ùvijek/ùvik/ùvjêk* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 351)

Šk: *pîvati, srîćo, misécî, nîgdi; pòslen, óde, únde; djèćijêg, prîmjêhena ùmjjetnòst* (Magaš 2019: 371).

4.1.4. Odras psl. $\xi > a$

Čakavski odraz psl. $\xi > a$ iza palatala zabilježen je jedino u novigradskome govoru. U ostalim čakavskim govorima zadarske okolice odraz ξ iza palatala redovito je *e*:

Ng: *jazik, pòčalo, nājalo, jādno, ali dočèkālî*

Pr: *jezik, žèž*

Pe: *pòčèti, jèzik* (Kurtović Budja 2010: 102); *ùjam i zajâti* (Jakić-Cestarić 1960b: 357)

St: jezìk, žène, pòčela, počèti

Bi: jezìk, žène, zajāti, počèti, počìman

Su: jezìk, počèti, pòčeja

Fj: jezìk, žèti, žène, čekati

Pk: jezìk, pòčeti, žèž, žèdan, žeti (Tomelić 2006: 96).

Iako prijelaz $\epsilon > a$ iza palatala nije isključivo čakavska pojava, nego je nalazimo i u zapadnim štokavskim govorima (Kurtović Budja 2010: 106), u ovim je govorima očito riječ o izvorno čakavskoj karakteristici. Naime, u susjednim je štokavskim govorima odraz ϵ iza palatala u pravilu e : Vr: jèzik, pòčeja; Pd: pòčèti; Kr: jèzik, pòčèti, žèti, žèž, žèdni (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 351)⁸ uz iznimke ninskoga primjera *jazìk/jàzik*⁹ i kruševskoga primjera *žàlac* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 351).

4.1.5. Refleksi poluglasova

Poluglasovi u jakome položaju redovito daju a (*dân, sãn, otàc*). U slabome položaju tek iznimno bilježimo primjere jake čakavske vokalnosti:

Ng: *s mènnon*, ali *iglà*

St: *s mǎnon*, ali *mlîn, iglǎ*

Bi: *s mènnon* i *s nàmon*, ali *iglà, mlîn*

Su: *ìgla*

Fj: *s mènnon*, ali *ìgla, mlîn*

Pk: *mlîn* (Tomelić 2006: 96).

Primjer G jd. *pàsa*, koji susrećemo u svim navedenim govorima, inače je uobičajen za čakavske i štokavske govore zadarske okolice, a može biti i analogija prema nominativu (Galić i Lisac 2016: 467).

Prefiks *və-* uglavnom je dao *u-*, kako je inače uobičajeno u južnočakavskim govorima (Ivić 1981: 69–70), no i tome ima iznimaka:

Ng: *Ūskř̀s, uzèti, udovàc, ùvìk, sãv*

Pe: *unùki, udovàc, uzèti*, ali *vàjik, vàs* (Kurtović Budja 2010: 103–104)

St: *Uskř̀s, uzèti, udovàc*, ali *vàs*

⁸ Prijelaza $\epsilon > a$ nema ni u Ražancu (Lisac 2004: 168).

⁹ Maštrović (1955: 92) tvrdi da je u djetinjstvu čuo starije ljude kako tako govore.

Bi: *vàjk*

Su: *Uskṛ̌s, uzēsti*, ali *vàjk* (autoričini podatci); *udovàc*, ali *vazèt* (Kurtović Budja 2010: 103–104)

Fj: *Uskṛ̌s, uzēsti, udovàc, unùk*, ali *vàjk, svàs* (starije, danas *sàv*)

Pk: *ùvik, ùzmen* (Tomelić 2006: 96).

Primjere s očuvanim prefiksom *və-* susrećemo i u štokavskim govorima zadarske okolice, npr. *vàjik* (Vr, Po i Pa), *vàs/sàv, vàzdan* (Ni) (Maštrović 1955: 90) te *ùnučād, vàtk* (Šk) (Magaš 2019: 372).

4.1.6. Sekvencija *ra-*

Sekvencija *ra-* u svim govorima prelazi u *re-/re-* u primjerima *rebac* i *rest*, a u govorima Bibinja, Sukošana i Svetoga Filipa i Jakova i u primjeru *ukresti*:¹⁰

Ng: *rāsti, rāstē, jarēbàc, kràsti*

Pr: *rēstē, rēbàc, ukràsti*

St: *rēstē, rēbàc, ukràsti*

Bi: *rēstē, rēbàc, krēsti*

Su: *narēsti, narēsla, rēbàc, ukrēsti, krēja*

Fj: *rēsti, rēbac, krēsti* (novije *kràsti*), *ukrēja*

Pk: *rāsti, kràsti* (Tomelić 2006: 96).

Prijelaz *ra > re* nije karakterističan samo za čakavske govore zadarske okolice, već i za susjedne štokavske,¹¹ u Vrsima je zabilježeno *rēste* i *rēbac*, u Ražancu *rēst*, *rēbac* i *kràsti* (Miletić 2008: 114) te u Kruševu *nàrēsti* i *vrēbac/répac* (uz supostojanje oblika *vrábac*) (Tomelić Ćurlin 2012: 351).

4.2. Konsonantizam

4.2.1. Odras *p̣sl. *tj i *dj*

U većini čakavskih govora *p̣sl. *tj i *dj* odrazili su se kao *t' i j* (Kurtović Budja 2010: 112, Lisac 2009: 142). Situacija se podosta razlikuje u čakavskim kopne-

¹⁰ U južnijim kopnenim čakavskim govorima, npr. Krilo Jesenice, Kaštel Kambelovac, Trogir, Primošten i Tribunaj, ova pojava redovito zahvaća i oblik *krest* (Kurtović Budja 2010: 105).

¹¹ Oblici *vrēbac* i *rest* (ne i *kredem*) izoglosa su koja povezuje jugoistočne čakavske govore sa susjednim štokavskim govorima (Ivić 1981: 71).

nim govorima zadarske okolice. U Novigradu, Bibinjama, Sukošanu, Svetome Filipu i Jakovu i Pakoštanima odraz **tj* stopio se s odrazom glasa *č* u „srednjem” glasu *č̣*.¹² Prema našim istraživanjima odrazi **tj* i **č* ujednačeni su i u stanarskome i u privlačkome govoru, no valja uzeti u obzir i istraživanja drugih dijalektologa koji u navedenim govorima bilježe stanovite razlike u izgovoru ovih dvaju fonema.¹³

U Petrčanima je situacija nešto drugačija: tamo je, naime, uz odraz **tj* > *ć*, u sustavu zadržao i fonem *č*:

Ng: *noč̣ili, ṣičan, većinōn, prid kùčōn*

Pr: *č̣aća, ṣriča, poteg̣aća*

St: *oč̣u van rēči, kùče, rīči, znāči, zidīči*

Pe: *slipoč̣očnica, čoṿik, šēčū* (Kurtović Budja 2010: 110)

Bi: *četrūn, čoṿik, kùča, očēš*

Su: *pōč̣eli, kṛče, kùča, rēč*

Fj: *māčka, č̣ūja, kùča*

Pk: *bāčva, bičva, čēp, č̣ikara, kùča* (Tomelić 2006: 99).

U većini štokavskih govora zadarske okolice razlikuju se fonemi *ć* (< **tj*) i *č* (< **č*): Pd: *ložnjača, pročitat; brāća, č̣aća*; Ra: *čṃarak, kḷéč̣tn, čòbanon, mùč̣at; vṛića, ḳaić* (Miletić 2008: 114); Kr: *čeḷade*, G mn. *bāčāvā; prólice, ù kuću* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 353); Šk: *rúčak i néčē* (Magaš 2019: 374).

U Ninu je izgovor *č* i *ć* ujednačen u „srednjemu” *č̣* (*č̣ūk, kùča, č̣aća, č̣ūp*).¹⁴

Odras psl. **dj* u svim je čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice „srednji” glas *ẓ̌*, zvučni parnjak „srednjega” glasa *č̣*. Iznimno se (u Pakoštanima i Svetome Filipu i Jakovu) javljaju i primjeri s *j*:

Ng: *ẓ̌ùbriti, ẓ̌ùbar, svāẓ̌ān, gòspoṣža*

Pr: *mḷāži, mēža, tuẓ̌i*

St: *izmeẓ̌u, obraẓ̌ivāli, Kolēẓ̌ani*

Bi: *sviẓ̌a*

¹² Ova je pojava uobičajena u mnogim kopnenim južnočakavskim govorima (Kurtović Budja 2010: 112).

¹³ „U stanarskome je također *t'* zamijenjen s *ć*, a *d'* s *ẓ̌* s time da je *č* ostao u suglasničkome sustavu.” (Kurtović Budja 2010: 113). U današnje vrijeme ova dva glasa ujednačila su se u jednome fonemu, fonemu *č̣* (Kurtović Budja 2010: 110). U privlačkome govoru Lisac bilježi foneme *č* i *ć* (*č̣ēla* ‘pčela’, *ḷēci*) (Lisac 1998: 28).

¹⁴ Maštrović (1955: 96) opaža da se u Zatonu glas *č* zamjenjuje glasom *ć* (*ćovik, rúčak, večera, māčka, čēkati, č̣initi, č̣itati, č̣iji* itd.).

Su: *slàže*

Fj: *mlàži, slàži, mēža*, ali *gòspoja*

Pk: *gòspoža, lāža, mēža*, ali *tùjā žena, tùjī čóvik* (Tomelić 2006: 99).

Budući da je za čakavske govore karakterističan izostanak afrikata, ovu karakteristiku nesumnjivo možemo pripisati štokavskom utjecaju.¹⁵ Naime, u susjednim se štokavskim govorima glas **dj* odrazio kao *ž*: Vr: *tùžī, sīža, mlàže*; Ra: *žùbar, řžen, žēž, sùže, gòspoža*;¹⁶ Kr: *řzmežu, kràža, mlažàrija, mlàži, ròžāk, sùže* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 356)¹⁷; Šk: *izmezju* (Magaš 2019: 374).

4.2.2. Glas ž

Glas *ž*, koji susrećemo u štokavskim govorima, npr. Ra: *žèp* (Lisac 2004: 169); Kr: *žèp, sìnžīr* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 354) ostavio je traga na primjeru *narānža* u Novigradu, Bibinjama, Sukošanu (autoričini podatci) i Privlaci (Lisac 1998: 28), no ne i u Svetome Filipu i Jakovu (*narānča*). U svim ostalim primjerima glas *ž* odrazio se kao *ž*, npr. *žèp, žřgerica* (Ng, Pr, Bi, Su, Fj).

4.2.3. Šćakavizam/štakavizam

S obzirom na to da je šćakavizam izvorno čakavska karakteristika, sasvim je izvjesno da su svi čakavski kopneni govori zadarske okolice izvorno bili šćakavski. No zbog izrazitoga štokavskog utjecaja danas u većini ovih govora postoje i šćakavski i štakavski primjeri, a u nekim je govorima štakavica potpuno istisnula šćakavicu.¹⁸

Dvojne primjere nalazimo u Privlaci, Stanovima, Sukošanu i u Svetome Filipu i Jakovu, dok su u ostalim govorima zabilježeni isključivo štakavski primjeri:

Ng: *gùšterica, štāp, pūštàti, klīšta, zapūštàlo, dvòrīšte*

¹⁵ Izostanak afrikata jedno je od temeljnih osobitosti čakavskoga konsonantizma (Moguš 1977: 64).

¹⁶ U Ražancu je zabilježena i varijanta *gòspoja* (Miletić 2008: 116).

¹⁷ U Ninu je, prema Maštrovićevim riječima (Maštrović 1955: 95), početkom 20. stoljeća postojao fonem *j* (*mèja, mèju, mlàji*), a u njegovo su vrijeme i dalje postojali primjeri *gòspoja* i *gòspojica* te izreka *Pòj s vrāgon!*.

¹⁸ Tomu u prilog govori i Lisac koji pak za Kožino, Diklo i Sukošan bilježi *št*, za Bibinje *šć*, a za Novigrad i jedno i drugo (Lisac 1998: 29).

Pr: *štâp, gũšterica, plâšt*, ali *namišča, plaščĩ*

Pe: *štâp* (Kurtović Budja 2010: 114), *prègršt, štèđiti* (Jakić-Cestarić 1960b: 358)

St: *gũščericica, ščâp*,¹⁹ ali *zapûšteno, štèta* i *pũštàti/pũščàti, primĩštàti/primĩščàti*

Bi: *štâp, gũšter, klĩšta, sìrište*

Su: *gũšterica, klĩšta*, ali *štâp* i *ščâp* (Kurtović Budja 2010: 114)

Fj: *gũšter, klĩšta, dvôr, godĩšte, pũštàti*, ali *štâp* i *ščâp*

Pa: *štâp, štâpina, ògnĩšte* (Tomelić 2006: 99).

Štokavski govori zadarskoga kraja uglavnom su štakavski, ali se i u nekima od njih katkad javljaju šćakavski primjeri: Pd: *ògnjĩšte, dvòrĩšte, úse vrĩme gòdĩšta mĩr se svĩtu nàvĩšta*, ali *kũkulèšće, ušćipci*; Ra: *štâp, klĩšta, prègrèšt* (Lisac 2004: 169); Kr: *bũnĩšte, dvòrĩšte, gũštèr, ógnjĩšte, siromàština, štâp*, ali *kóšćica* ‘gležanj’, *kũkulèšće* ‘vrsta kola’ (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 356); Šk: *štâp, oko ògnĩšta* (Magaš 2019: 374).

4.2.4. Skupovi *zgj i *zdzj

Skup *zdzj u ovim se govorima uglavnom odrazio kao *zj*. Iznimka je novigradski govor u kojemu je zabilježen odraz *žž*:

Ng: *gròžže*

Pr: *gròzje*

Bi: *gròzje*

Su: *gròzje, lòzje, gvòzje*

Fj: *gròzje, lòzje, gvòzje*

Pk: *gròzje* (Tomelić 2006: 99).

Različiti odrazi skupova *zgj i *zdzj javljaju se i u štokavskim govorima zadarske okolice, primjerice u Vrsima *gròzje*, u Ražancu *gòzje* (Miletić 2008: 115), te u Ninu *gròzje, gòzje*,²⁰ ali *gròžže* u Pridrazi i u Škabrnji (Magaš 2019: 375).

¹⁹ Kurtović Budja bilježi *ščâp*, ali *gušterica* (Kurtović Budja 2010: 114).

²⁰ Maštrović u Ninu bilježi i dvojne odraze *žž/zd*: *zvižžati/zvižžati, zvižžũk/zvižžũk, zvižžãlka/zvižžãlka*, ali u prezentu samo *zvižžen; mòžžãni* i *mòžždãni* (u starijih ljudi i *mòžžãni*) (Maštrović 1955: 95–96).

4.2.5. Finalno nastavačno -m > -n

U svim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice finalno nastavačno *-m* prelazi u *-n*. Promjena se odvija i na slogovnoj granici, a korijensko *-n* javlja se u brojeva *sèdan* i *òsan*:

Ng: *večìnõn, prit kùčõn, Pot Krížõn, svēcõn, pântin, vrâtîn; kunpîr, sedandèset; sèdan, òsan*

Pr: *strícon, rěčen, kùvan; sèdan, òsan*

St: *onîn stârin pûton, kozõn, osičan, čûtin; sèdan, òsan*

Bi: *vîdin, sa négòvin sînon; sèdan, òsan*

Su: *ìman, dõjden, u drùgin mîstin; G mn. kunpîrov; sèdan, òsan*

Fj: *vîdin, prit kùčõn, ditèton; sèdan, òsan*

Pk: *čfkvon, krédõn, kòjõn, bìlõn, cîlõn, ìman, čûvan* (Tomelić 2006: 99).

Ta promjena zabilježena je i u susjednim štokavskim govorima. Riječ je, naime, o pojavi zajedničkoj priobalnim čakavskim i ikavskoštokavskim govorima koja se pripisuje mletačkomu utjecaju (Matasović 2001: 57, Moguš 1977: 79–82): Ni: *štápon, òsan, sa zlòčestín klápcin* (Maštrović 1955: 96); Vr: *sřpon, pòšton, mòtikon*; Pd: *cùron*; Ra: *vîdîn, nògõn, mäterõn* (Miletić 2008: 116); Kr: *bràton, jèzikon, vèčeron, bõljin, ònîn, jèsân, mîslîn, sèdan, òsan* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 355); Šk: *ìmân, jâvîn, zòvën, š nîn, mòjîn, cùran, óvcan, ali vâjîk su nam se; na dr'žâvnom, nîkom ništa* (Magaš 2019: 374–375).

4.2.6. Fonem ʃ

U čakavskim govorima zadarske okolice očuvan je fonem ʃ, uz rijetke iznimke u Petrčanima, Bibinjama i Sukošanu. Prema ovoj se karakteristikci navedeni govori razlikuju od južnih kopnenih čakavskih govora, gdje je delateralizacija ʃ > j uobičajena pojava²¹:

Ng: *pòʃa, ʃûta, prřjateʃ, na trřʃlan, ûʃe, vrřʃe*

Pr: *modrřʃi, angřʃa, trřʃa, vlasřʃa*

²¹ Kurtović Budja (2010: 120) za delateralizaciju tvrdi: „Pojava je to koja dijeli južnije od sjevernijega krila ikavskočakavskih kopnenih govora i ubraja se u adrijatizme.” Delateralizacija se provodi u južnijim kopnenim čakavskim govorima (npr. u Trogiru, Kaštel Kambelovcu, Primoštenu i Krilu Jesenice), pa i u nekim ikavskim štokavskim govorima (Kurtović Budja 2010: 120; vidi također Lisac 2009: 146, Moguš 1977: 90).

Pe: *zatiĵjak, famĵja* (Kurtović Budja 2010: 98)²²

St: *lūdi, Trī Krālā, blagoslīvlāt, pðle, nedīla, zēmļa*

Bi: *žūl, fālen, kūplēn, ali mijārda, ĵjada, Sējani/Sēļani, škōj/škōļ* (Šimunić 2003: 97, 99)

Su: *lūdi, zēmļa, bðle, dūbļe, ali famĵja*

Fj: *ūle, pðle, lūdi*

Pk: *áļak, čvrčāļka, fāmiļa, pðle, ūle* (Tomelić 2006: 98).

Delateralizacije $l > j$ nema ni u štokavskim govorima zadarske okolice: Pd: *pištòlen, lūbi, ū poļe, lūdi, vðļa, vrūlica, zēmļa, vāļā*; Pa: *dòvoļno, zādovoļni, zdrāvļe, obíteļ, lúta*; Ra: *ijada* (Lisac 2004: 169); Kr: *bðlē, čelāde, gròbļe, ūle, zēmļa* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 354); Šk: *blagoslovļeno, ūla, ū poļu* (Magaš 2019: 374). Budući da ova pojava izostaje i na zadarskim otocima,²³ pa čak i u vanjskome nizu otokā gdje je štokavski utjecaj znatno slabiji (Finka 1977: 47–48), očito je da je riječ o pojavi širih razmjera koju ne možemo pripisati isključivo štokavskom utjecaju.

4.2.7. Dočetno -l

Odras dočetnoga -l razmatramo u dvama različitim slučajevima: u participu prošleme m. r. te u imenskih riječi.

U participu prošleme m. r. dočetno -l u pravilu prelazi u -(j)a:

Ng: *mètnuja, nošija, želĵja, čēpĵja*

Pr: *iša, rodĵja, umra, solĵja, ūzeja, spāja, tĵja, bĵja, iša, čūja, naija*

Pe: *ūzeja, skĵnuja, pðbacaja, zvāja* (Jakić-Cestarić 1960b: 358)

St: *oženĵja, pojāvĵja, bĵja*

Bi: *pāja, kopāja, znāja*

Su: *krĵja, pòčĵja, tūžĵja, odĵja, vĵdĵja, brānĵja, mučā, pokvārĵja, znāja/zna*

Fj: *bĵja, rádĵja, znā, pā, kòpa, čūja*

Pk: *imā, kòpā, kŭvā, bĵja, govòrija, kŭpija* (Tomelić 2006: 99).

Prijelaz -l > -(j)a u participu prošleme m. r. karakteristika je zajednička štokav-

²² Autorica izričito napominje da je riječ o iznimkama iako u građi ne navodi primjere s očuvanim *l*.

²³ Usp. na Ugljanu *pðsteļa, lūdi, zemļa* (autorićini podatci), na Pašmanu *Vrūle, Smĵice* (Skračić (ur.) 2006: Abecedno kazalo toponima).

skim i južnočakavskim govorima: Vr: *bija, kùva, nàčiña, nàpravija*; Ra: *ùvatija* (Lisac 2004: 169); Kr: *brâ, dâ, pròdâ, pòšâ, znâ* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 355–356).²⁴ Za neke štokavske govore karakterističan je prijelaz *-l > -o > -je* (Pd: *bìje, ùpāmtije*; Kr: *bìje, gònije, tìje, vîdije, žívije, čùje, pròsuje, smèje, zāpèje* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 355–356); Šk: *rādje, bìje, žívje, ćútje* ‘osjećao’, ali *òstâ, imâ, rèkâ* (Magaš 2019: 372).

U imenskih riječi odrazi dočetnoga *-l* variraju. U većini govora zabilježen je pokoji primjer s očuvanim *-l*, a u nekim govorima (Su, Fj i Pe) zabilježeni su i dubletni oblici. U stanarskome govoru svi zabilježeni primjeri imaju očuvano *-l* u imenskih riječi.

U većini čakavskih kopnenih govora zadarske okolice dočetno *-l* u imenskih riječi prelazi u *-Ø* ili u *-(j)a*:

Ng: *facôl; posâ, kotâ, maštê, kabâ, luminâ, vřta*

Pr: *vacôl; kavecâ* ‘oznaka mjesta na kojemu se nalazi mreža’, *ferâ; dřja* ‘dio’, *maštêja, mûja, karatêja* ‘bačva u kojoj se sole srdele’

Pe: *maštêja, petrusîmuja* (Jakić-Cestarić 1960b: 358)

St: *mûl, kampanêl* (autorićini podatci); *sol, posal*, G mn. *jasal, palci* ‘paoci’ (Kurtović Budja 2010: 117)

Bi: *mûl, maštêl; stô, posâ, facô, vřta, kotâ, kacô, kabâ*

Su: *mûl/mûja; stô, tavajô, facô/vacô, fažô, vřta, kotâ, posâ; kampanêja, dřja*

Fj: *vřtal, stôl, sôl, fažôl; kampanêl/kampanêja, mûl/mûja, facôl/facô, posâl/posâ; kotâ*

Pk: *dèbel/dèbeja, vèsel/vèseja; facô, ferâ, kabâ, pòsâ, puntarô, stô; màšteja* (Tomelić 2006: 99).

Samo po sebi čuvanje finalnog *-l* nije osobitost vezana isključivo uz čakavsko narječje; poznaju je, naime, i posavski štokavski govori i kajkavski govori.²⁵ Gu-bitak *-l* u imenskih riječi pojava je tipična za otočne govore, no javlja se i u

²⁴ „ (...) obalna naselja češće čuvaju *-l* ukoliko pod utjecajem štok. ikavskih govora nemaju prijelaz *-l > -(j)a*” (Brozović 1998: 223).

²⁵ Sudbina dočetnoga *-l* jedno je od obilježja prema kojemu se čakavština može podijeliti u dvije skupine, kako i dijeli npr. Muguš. U jednoj su skupini govori s očuvanim *-l* u objema kategorijama: imenskim riječima (imenicama i pridjevima) i u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda; u drugoj su oni govori koji imaju *-l* u N jd. i G sklonjivih riječi (i u G jd. na slogovnoj granici), a nema ga u pr. m. jd. U prvu skupinu govora spadaju govori središnje i istočne Istre, Kastva, Gorskoga kotara, Hrvatskoga primorja i kvarnerskih otoka. U drugu skupinu spadaju govori dalmatinskoga otočja, iako se u mnogim govorima (npr. u Žirju, Starome Gradu) javljaju i paralelni ostvaraji (Muguš 1977: 82–83).

susjednim štokavskim govorima: Vr: *stô, vřta, múlo, vácô, pòsā*; Kr: *dèbē, kòtā, pòsā, sô, stô, vácô* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 356); Šk: *pòsā, pô* ‘pola’ (Magaš 2019: 372).

4.2.8. Fonem h

Fonem *h* u čakavskim je kopnenim govorima zadarske okolice izuzetno nestabilan. U većini istraženih govora (osim u Privlaci, što vjerojatno možemo pripisati nedostatnomu broju primjera) zabilježen je pokoji primjer s očuvanim fonemom *h*. Ipak, u svim navedenim govorima daleko je češća pojava izostavljanje *h*, a česta je i supstitucija *h > v*, nešto rjeđe *h > j* te iznimno *h > k*:

Ng: *Hřvācka, orahõvica, harmõnika*; A mn. *nři*, A mn. *svi, rāni, lād, ladovāti, strā, řlāda; duvān, sūv, kùvāti; grřj, Vlāj*

Pr: *ubõtnica, rāpava; kùvati; Vlāji*

Pe: G mn. *onik, nřik, dõbrik, tũđik* (Jakić-Cestarić 1960b: 358)

St: *sūha, mūha, krūh* (G jd. *krūva*), *strāh; řija, õcu, Rvāska, řlāda; kùvati*

Bi: *hrāniři; krūh* (G jd. *krūva*); *Rvācka, grři, strā, řlāda, lād; kùvaj, sūvo, vřv, duvān*

Su: *Hřvacka; grā, rāna, strā, maūna* ‘mahuna’, *vř* (G jd. *vřva*); *duvān, kùvati, ũvo, sūvi; grřj* (G jd. *grřja*)

Fj: *sūh, grřih* (G jd. *grřja*), *jūha, pāzuh; řtiti, řlāda, lād, rāniti, rāna, krū* (G jd. *krūva*), *strā* (G jd. *strāja*), *vř* (G jd. *vřva*), *kùvati, ũvo, mūva; Křvāska* (novije *Hřvāska*)

Pk: *hājduk, hārmonika, hřvāskī* (Tomelić 2006: 100).

Ta se karakteristika razvila pod utjecajem štokavskih govora, koji u pravilu ne poznaju fonem *h*.²⁶ U tim govorima *h* redovito otpada ili se pak supstituira s *v*, *j*, pa katkad i s *k* ili *s*:

Vr: *vř, strā, rāst, rān'ti, grā; sūvo, krūv; grřj*

Pd: *sā svi strāna, õcu, narān'ti, rāstovna, rāst, kùvāj*

Po: *strā, kod Zeleneg Rāsta, niõva*, G jd. *svētog Dūa; ũvo, krūv*

Pa: *kùvati*, I jd. *vazõlon; sirõmāk*

²⁶ Ponegdje supostoje oblici s fonemom *h* i *v*, npr. u Kruševu: *sūho/sūvo*, a mlađi govornici katkad ostvaruju fonem *h* i u primjerima *hřvātskī, jūha, kùhinja, sirõmah* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 355).

Ra: *vř, řďa, ůo, rānit, rāst, māuna, krŭ, bŭa, ůo, iļada; dŭvān, pāzuv; mĭjŭr, grijōta, mācija* ‘maćeha’; *oras* (Lisac 2004: 169)

Kr: *ālak, Ērcegovci, grā, ōćeš, strā, mānito; kŭva, krŭv, mŭva, ůvo* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 354–355)

Šk: *dvĭlade* ‘dviye tisuće’, *ājmo, ōdmā, mŭjĭ mlādĭ* ‘mojih mladih’, *rāsta* ‘hrāsta’, *sarānli* ‘sahranili’; *grāva, ōrakovcu* ‘orahovicu’, *ńĭjova, jŭkĕ* G ‘juhe’, *krŭva, mācjĕ* (< *māćijĕ*; ‘maćehĕ’), *ŭkuvala, u špākeru* (Magaš 2019: 373).

4.2.9. Skup hv

Skup *hv* u svim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice prelazi u *f*: *fālā* (St, Su, Pe (Kurtović Budja 2010: 117) i Pk (Tomelić 2006: 100) ili pak u *v*: *uvātimo, uvātiti* (St i Fj); *vātāne, vātāti* (Ng); *ŭvatiti* (Pk) (Tomelić 2006: 100).

Ta pojava karakteristična je i za štokavske govore zadarske okolice: Pd: *vāla bōgu, ŭvatlo, fālen*; Ra: *fāla, ŭvatit* (Miletić 2008: 115); Šk: imp. *ŭvat* (Magaš 2019: 373), uz pokoji primjer čuvanja skupine *hv*, npr. Kr: *pohvālit* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 355).

4.2.10. Fonem f

Gotovo svi čakavski govori zadarske okolice dobro čuvaju fonem *f*. Primjere supstitucije *f* > *v* (uz ostale primjere čuvanja *f*) zabilježili smo samo u Sukošanu, a u Svetome Filipu i Jakovu iznimno *f* > *h*:

Ng: *kafā, frĭško, fĕšta, Filĭp, facōl, Frānĕ*

Pr: *fraškŭn, fružāta, ferā, rĕful, peškafōndo*

St: *kafā, frĭško, fĕšta*

Bi: *frĭgati, frĭško, famĭlija, kafā, fumār*

Su: *frĭgati, fĕšta, fumāti, fažō*, ali *facō/vacō, asvāl*, 3. l. jd. prez. *trĕvi*

Fj: *fĕšta, fumār, fundāti, kāfa, frātar, frĭgati, frižidĕr*, ali *hotĕļa* (novije *fote-lja*)

Pk: *frĭgati, frātar, Frāne, famĭja, fĕšta, kafā* (Vidi Galić i Lisac 2016: 467).

U susjednim štokavskim govorima *f* se u pravilu javlja samo u posuđenicama, a najčešće se supstituira s *v*, rjeđe s *p*:

Vr: *vàcō, vrìgati, vriško, vāžō, vřmēnta* ‘kukuruz’, *àsvalat* ‘asfalt’, *vùštān*

Pd: *vřituli'ce*

Pa: *vřmēnta*

Ra: *fāmīlja, šùfit, frìgat; vāžō, ùvat se, vùštān* (Miletić 2008: 115)

Kr: *fāmīlija, fārba, grāmofon; trèvit, šùvit, vácō, vùštān, vrātar; Pilip* (Tome-
lić Ćurlin i Anić 2012: 355)

Šk: *Frānto, frézu, u fāmīliji, òd feštē dò feštē, kàfīć, u Fràncūsķōj, fotèje, fakultēt; važólā, pòvřiganē, priškaću, vřmēntu, trèv* (Magaš 2019: 373–374).

4.2.11. Skupovi *jd* i *jt*

Čuvanje skupova *jd* i *jt* karakteristika je mnogih čakavskih govora. Na zadarskome području ti su se skupovi održali jedino u sukošanskome govoru, dok u svim ostalim čakavskim govorima zadarske okolice rezultiraju s *ž* odnosno s *č*:

Ng: *dōže, prōže, otīže, izāžī, nāže*

Pr: *izāči, prōči, dōže*

St: *pōči, dōči, dōžen, pōžen*

Bi: *dōči, izāči, dōžī, dōže*

Su: *ūjti, dōjti, pōjti, dōjdī*

Fj: *dōči, prōči, izāči, dōžen, prōžen.*

Ta se značajka razvila pod utjecajem susjednih štokavskih govora u kojima skupovi *jd* i *jt* daju *ž*, odnosno *č*: Vr: *dōže*; Pd: *prōci, dóci, dōžeš, prōže*; Ra: *dóci, izāci* (Lisac 2004: 169).

4.2.12. Skup *čr*

Tragovi karakterističnoga čakavskog skupa *čr* u čakavskim su govorima zadarske okolice iznimno rijetki. Zabilježili smo ih jedino u sukošanskome i u filipljanskome govoru (uz napomenu da su u potonjemu zastarjeli). U ostalim govorima nema traga skupu *čr*:

Ng: *cřn, cřv, cřvĕn*

Pr: *crīvo, cřn, cřv, cřviti mřīže, cřvĕno*

St: *ucřvāla, cřv*

Bi: *crļjiv* i *crvļiv*, *crļēn* (Šimunić 2003: 100)
 Su: *čřv*, *ũčřvalo se*, *čřviti* ‘bojiti odjeću’
 Fj: *cřv* (starije *čřv*, *čřvļivo*), *criva*, *cřn*, *cřvēn*
 Pk: *cřv*, *cřveno* (Tomelić 2006: 99).

Čuvanje skupa *čr* tipična je čakavska karakteristika te je sasvim izvjesno da je do promjene *čr* > *cr* došlo pod utjecajem susjednih štokavskih govora koji ne poznaju skup *čr*: Ni: *cřļiv*, *cřļen* (Maštrović 1955: 97); Ra: *cřv* (Lisac 2004: 169); Kr: *cřnom*, *cřlēniti se*, *cřlēnko*, *cřven*, *cřlen* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 356).

4.2.13. Ostale fonološke pojave

U nastavku navodimo još neke od fonoloških pojava karakterističnih za čakavske kopnene govore zadarske okolice:

Redukcija

Ng: *šenica*, *tica*, *čēr*
 St: *šenica*, *tica*, *čēr*, *dī*, *kō*,
 Bi: *šenica*, *tica*
 Su: *šenica*, *tica*
 Fj: *šenica*, *tica*, *čēla*
 Pk: *šēnica*, *céer*, *dī*, *kō* (Tomelić 2006: 100).

Redukcija početnoga konsonanta u gore navedenim primjerima karakteristična je i za susjedne štokavske govore: Vr: *šēn'ca*; Ra: *čēla*, *šēnica*, *tica* (Miletić 2008: 115); Kr: *čēr*, *dī*, *tica*, *kō*, *šēnica* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 357).

Rotacizam *ž* > *r*

Promjena *ž* > *r* u prezentskim oblicima glagola *moći* odvija se u svim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice: 1. l. jd. *mōren*, 2. l. jd. *mōreš* (Ng, Pr, St, Bi, Su, Fj) i 3. l. mn. *mōru* (St, Ng, Pr, Bi, Su) / *mōredu* (Ng) / *mōreju* (Fj).

Oblici *moren*, *moreš* itd. javljaju se i u štokavskim govorima zadarske okolice, iako u nekim govorima supostoje i oblici *mēren* (Pa, Kr) te *mōžen* i *mōgū* (Ra).

zr > *z(d)r*
 Ng: *zrīlo*

Bi: *zr̃ilo/zdr̃ilo*

Su: *zr̃ilo*

Fj: *zr̃iti, zr̃ije, zr̃âk*

dr > (z)dr

Ng, Bi, Su: *dr̃ãća*

Fj: *zdr̃ãća* ‘riblja kost’

st > st/c

Ng: *stakl̃ò/cakl̃ò, stabl̃ò*

Bi: *stabl̃ò, stakl̃ò*

Su: *cãklo, stãblo*

Fj: *cãblo, cãklo*

gn > gñ

Bi, Su, Fj: *gñôj, gñîzdo*

tr > str

Su: *strišña*.

4.3. Akcentuacija

Akcentuacija čakavskih kopnenih govora ima nesumnjivo čakavske karakteristike, premda se u svim govorima ne odlikuje jednakim stupnjem arhaičnosti. Najarhaičniju akcentuaciju ima govor Novigrada zbog već spomenute višestoljetne izolacije. U ostalim su se govorima razvile određene akcenatske pojave koje se mogu pripisati utjecaju novoštokavskih govora, kao što su naglasne retrakcije na prednaglasnu dužinu/kračinu uz javljanje novoštokavskih uzlaznih naglasaka i specifičnoga kanovačkog naglasaka, o čemu će više riječi biti poslije.

4.3.1. Naglasni sustav

Za primjer arhaičnoga naglasnog sustava navodimo novigradski govor, koji je očuvao staro mjesto naglasaka i stari naglasni inventar, uključujući prednaglasne i zanaglasne dužine:

kratki naglasak ˘ : *vìdin, sprēmìti, vodà, dicà, ženà, onà*
 dugosilazni naglasak ˆ : *sēno, pântin, blâgo, môre, muškî, novskô*
 neoakut ˜ : G jd. *njě, grmî, dōša, bîla, bakalâr*; I jd. *pot krovôn, tankôn, vodôn*
 prednaglasne dužine: *prôzôr, ūlâz, Gôspù, kûpî*
 zanaganasne dužine: *kômîni, ùzēla, blâgdân, lîtnjē kîno, mîsēc, iz Nôvôga, bôrnâk.*

Arhaičnost novigradske akcentuacije vidljiva je i po čuvanju staroga naglasaka na posljednjemu slogu u određenih pridjevima: *novskê divôjke, muškî i žēnske, svjeckî rât, novskô kôlo, sitnû zēmļu, u škrtôj zemļî.*

Što se tiče arhaičnosti naglasnoga sustava, govor najbliži novigradskome jest stanarski iako je njegove govornike prilično teško pronaći zbog izrazitoga stupnja infiltracije među govornike novoštokavskoga zadarskog govora. Ipak, još uvijek ima govornika koji svjesno mijenjaju kôd te se i dalje, unutar svoje ograničene govorne zajednice, služe stanarskim govorom s njegovim izvornim akcenatskim karakteristikama. Zanaganasne dužine u stanarskome govoru nismo opazili, ali se one, sudeći po zapisima Vesne Jakić-Cestarić (Jakić-Cestarić 2012), mogu čuti ili su se donedavno mogle čuti.²⁷

U svim ostalim čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice dolazi do naglasnih retrakcija i do javljanja novoštokavskih uzlaznih naglasaka (vidi dolje).

4.3.2. Neoakut

Većina čakavskih kopnenih govora zadarske okolice (novigradski, privlački, stanarski, bibinjski i sukošanski) izuzetno dobro čuva neoakut, s izuzetkom filipljanskoga i petrčkoga govora, gdje je došlo do njegove neutralizacije s dugosilaznim naglaskom.

Primjeri neoakuta u pojedinim govorima:

Ng: *Novļânka, izdvôrna, dōša, bîla, bakalâr, pot krovôn, tankôn, povēzan*
 Pr: *izâči, više vřsti, tūči, kûnke*, G jd. *sestrē*, G jd. *ženē, držîn, ležî, sabûn*
 St: *pôžen, stâra, stanârski*, I jd. *vodôn, ìza njîh, pudâr, bunâr, pečēn*

²⁷ Prema ranijim istraživanjima sredinom prošloga stoljeća tragovi stare akcentuacije mogli su se čuti i u drugim zadarskim četvrtima, npr. na Puntamici, Brodarici i u Voštarnici, dok su se u Diklu i Kožinu već tada miješale stara i novija akcentuacija (Hraste 1964: 450–451).

Bi: *stāri, mūl, milūn, gājba, klišta*

Su: *mišāļka, sa zmōrca, kabā, kōh, postāvi, tovār, jedān.*

U Svetome Filipu i Jakovu neoakut je prešao u dugosilazni naglasak, no i dalje se redovito javlja kao retrakcijski naglasak (vidi dolje) ili sporadično u nekim primjerima, npr. *māla* ili G jd. *kozē/kozē, vodē/vodē*.²⁸

Prema Jakić-Cestarić (1960b: 358) neutralizacija neoakuta odvila se i u Petrčani-ma. Neoakut je ograničen samo na enklizu i na kraj rečenice, a osim toga javlja se samo iznimno: *pokrij se š njōn, akō ti nē će ovō po glavīni, živī kâ i bān, bila san u cĳkvi sād* (Jakić-Cestarić 1960b: 358).

Neoakut je najstabilniji u novigradskome govoru, gdje se čuva i nakon prednaglasne dužine: *prīzēmļe, pōzōrnica*, 3. l. jd. prez. *vrījē*, I jd. *svēcōn*, G jd. *prūgē, mālō rānē, Dôm kultūrē*. U ostalim se govorima slijed prednaglasne dužine i akuta eliminira bilo kraćenjem neoakuta (St: G jd. *Kātē < Kātē, trāvē < trāvē, glāvē < glāvē*; Bi: *is pĳve rūkē*, I jd. *rūkōn*), bilo prelaskom neoakuta u dugosilazni naglasak (St: I jd. *rūkōn < rūkōn*).²⁹

4.3.3. Naglasna mjesta i naglasne retrakcije

Stara naglasna mjesta najbolje su očuvana u Novigradu i u Stanovima gdje nismo zabilježili slučajeve retrakcije naglaska:

Ng: *ženē, lozū, naložī, pamūk, ūlāz, Gōspū, kūpī, obītēļ*, I jd. *svēcōn*, G jd. *prūgē*

St: *vodā, dicā, ženā, nīsū, konālī, bunārī, iza njīh*, 3. l. jd. prez. *rosī*, I jd. *vodōn*.

U svim ostalim mjestima dolazi do retrakcije naglaska, pri čemu se svaki od istraženih govora odlikuje određenim specifičnostima.

4.3.3.1. Retrakcija naglaska na dužinu

U Svetome Filipu i Jakovu i Privlaci retrakcija je naglaska na prednaglasnu dužinu redovita.³⁰ Rezultat je retrakcije u Svetome Filipu i Jakovu neoakut (*glāva, trāva*), dok smo u Privlaci (kod istoga govornika) zabilježili dvojne rezultate: ne-

²⁸ Neutralizacija neoakuta odvila se i u biogradskome govoru (Hraste 1959: 6).

²⁹ Za ovu pojavu vidi Kapović 2015: 665–668.

³⁰ Iznimno se u starijih govornika još uvijek katkad može čuti i stari naglasak tipa *glāvā*.

oakut (*měla, korāži, trāva, solāri, arbūni*) i novoštokavski dugouzlazni naglasak (*pívac, gláva, rúka*).

U Sukošanu je retrakcija na prednaglasnu dužinu sporadična, uz učestale primjere čuvanja staroga naglasnog mjesta (*pofāliti, zabatālili, rāditi*). Rezultat je retrakcije neoakut (*nīsan, G mn. bicīklov, u pōslu, zovēmo*).

U Bibinjama retrakciju nismo opazili (*gñzđđ, G jd. trāvē, I jd. rūkōn*), ali je opažaju drugi dijalektolozi i kao njezin rezultat bilježe novoštokavski dugouzlazni naglasak (*pétak, razgovárati*) (Šimunić 2013: 39, Kapović 2015: 680).

U Petrčanima Jakić-Cestarić bilježi primjere s očuvanim starim naglasnim mjestom (*rūčāk, zapovīdāti*), kao i primjere retrakcije koja rezultira novoštokavskim dugouzlaznim naglaskom (*rāžań, národ*) (Jakić-Cestarić 1960b: 358).

4.3.3.2. Retrakcija naglaska na kračinu

U svim se čakavskim kopnenim govorima zadarske okolice koji imaju retrakciju naglaska na prednaglasnu dužinu u pravilu odvija i retrakcija na kračinu. No za razliku od novoštokavskih govora, u kojima takvo povlačenje naglaska rezultira novoštokavskim kratkouzlaznim naglaskom, u ovim se govorima javlja poseban tip naglaska, tzv. kanovački naglasak. Kanovački se naglasak može definirati i kao neetimološka dužina na prednaglasnome slogu kod oksitoneze i česta je pojava u obalnim čakavskim govorima s novoštokavskim utjecajem.³¹

Rezultati kanovačke retrakcije naglaska u ovim se govorima podudaraju s rezultatima retrakcije na prednaglasnu dužinu (vidi gore), odnosno variraju od \sim do $\acute{}$ (usp. Kapović 2015: 737–738).

U Privlaci smo zabilježili različite rezultate u istoga govornika: *sēstra/séstra, žēnal/žēna, vōda/vóda*.

U Sukošanu smo zabilježili rezultat \sim (*sēstra, kōza, žēna, dōbro, cāklo, stāblo*), no Kurtović Budja bilježi $\acute{}$ naglasak (*žēna, ľubu, séstra, óni, pécite*) (Kurtović Budja 2010: 139).

Sudeći po našim opažanjima, u Bibinjama nema kanovačkoga povlačenja naglaska, osim u nekim izoliranim primjerima gdje se on realizira kao neoakut (npr.

³¹ Pod pojmom kanovačkoga naglaska obuhvaćene su i razne druge pojave (Kapović 2015: 734; usp. i Hraste 1959: 7).

jěsan). U primjerima poput *ženà, sestrà, vodà* zadržala se oksitoneza.

U Petrčanima smo, unatoč prilično neuspješnomu pokušaju istraživanja, ipak uspjeli zabilježiti kanovački naglasak ´ u primjerima *sěstra* i *žěna*, a primjere *čělo, žěna, sěstra* bilježi i Kurtović Budja (Kurtović Budja 2010: 139).

U Svetome Filipu i Jakovu zabilježili smo kanovački naglasak ~ : *kōza, žěna, rŭka, vōda*, iako Kapović i ovdje bilježi dvojne rezultate ´ / ~ (Kapović 2015: 737–738).

4.4. Predsonantsko duljenje

U čakavskim govorima zadarske okolice duljenje vokala u slogu zatvorenim sonantom daje neoakut, što ove govore čini prijelaznima između čakavskoga JI i SZ.³²

Predsonantsko se duljenje dosljedno odvija jedino u Novigradu. U ostalim govorima nailazimo na manja ili veća odstupanja, naročito u jednosložica, gdje duljenje često izostaje.³³ U Sukošanu i u Svetome Filipu i Jakovu zabilježeni su različiti rezultati predsonantskoga duljenja u oblicima imenice *jānac*: G jd. *jāńca* i N mn. *jāńci*. Primjeri su predsonantskoga duljenja:

Ng: G jd. *stārca, divōjka, narāńža*, N mn. *jāńci, stōļńak, dīm, klīn, kōń, krāj*

Pr: *divōjka, stārca*, ali *kōń, krāj*³⁴

St: *divōjka, narāńča, jāńci*

Bi: *divōjka, tovār*, G jd. *zmōrca, dīmńak, krāj*, ali *dīm, klīn, maštěl*

Su: *divōjka, narāńža*, G jd. *zmōrca*; G jd. *jāńca*, N mn. *jāńci, kōń*,³⁵ ali *čobàn, tovār, krāj, dīm*

Fj: *divōjka*, G jd. *zmōrca*, G jd. *jāńca*, N mn. *jāńci*, ali *tovār, sīr, dīm, krāj*

Pe: *divōjka/divōjka*, ali *kōń, dīm* (Kurtović Budja 2010: 141).

³² Predsonantsko duljenje rezultira neoakutom na otocima sjeverno od Žirja te na kopnu sjeverno od Pakoššana (Kapović 2015: 576–577).

³³ Nedostaju primjeri jednosložica u stanarskome govoru.

³⁴ Lisac bilježi i primjere *krāj, dvōr* i *dīm* (Lisac 1998: 28).

³⁵ Kurtović Budja bilježi primjer *kōńj* (Kurtović Budja 2010: 141).

4.5. Preskakanje naglasaka na proklitike

Čakavski kopneni govori zadarske okolice razmjerno dosljedno čuvaju preskakanje naglasaka na proklitike:

Ng: *nà plēs, ù krūg, nà rīvi, pòd glāvu, nà pamēt, ĭz dāna ù dān, ù jesen, ùz mōre, nē znan, nē dādu, bēz mene, pò poļu, ù vodu*

Pr: *nà more, ù moru, nà zapad, nà ruke, kròz ñu*

St: *nà drugu strānu, ù poļe, ù to pòļe, nà ruku*

Bi: *ù vlastvo*

Su: *nà mene, ù kosti*

Fj: *ù more, ù poļe, nà glavu.*

4.6. Naglasni sustav susjednih štokavskih govora

Štokavski govori zadarske okolice imaju novoštokavski naglasni sustav s uzlaznim naglascima: ` (*div'ca, mòl'lo, vàik*) i ' (*narán'ti, prisádit, tráva, pili, srída*), koji su nastali kao rezultat retrakcije na prednaglasnu kračinu, odnosno dužinu. Očuvane su i zanaglasne dužine: Vr: *ovácā, sàdā, pèrē, skòrūp*; Pd: *divōjka, pridāmo*; Ra: *izēn, štūcā, òcijū* (Miletić 2008: 114); Kr: *bàbūļ, bācāvā, bombónā, jāñāca, vākō, kòrēn* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012). Prednaglasne dužine ukinute su uslijed naglasnih retrakcija (*srída < srīdā, vrēbac < vrēbāc*).

Kao zanimljivost valja istaknuti sporadično javljanje staroga naglasnog mjesta u paljuvskome govoru (*Jednōj je Andrijāna bilo ìme, jednōj Mar'ja. Svē jin dāj obūć, al obūću nemōj.*), kao i primjere javljanja neoakuta (*u stāroj kùći, strīc, kò jin je dā snāgē*).³⁶

U štokavskim govorima zadarske okolice sporadično se odvija i preskakanje naglasaka na proklitike: Pd: *ù poļe, ò sūnca, nà srce*; Po: *ù tri sāta*; Pa: *pò pēt cūra, zà zīmu*; Ra: *nē more, nà noge, ù sēnu*, ali *u grādu, u pòtoku, na káru* (Miletić 2008: 114); Kr: *pò dvi, pò deset, ù pēt, ù sedan, zà blāgo, ù planinu, ùza stranu* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 353–354); Šk: *ù zmīju, ù poļu, kòd blāga, nà rūke, ù rūke, ù lūg, nà brīg, ù vōjsku, nà strānu* (Magaš 2019: 376).

³⁶ Navedeni primjeri neoakuta i staroga naglasnog mjesta zabilježeni su tijekom spontanoga govora u informantice starije dobi koja nikada nije napuštala rodno mjesto.

5. Osnovne morfološke značajke

5.1. Imenice

5.1.1. Množinski oblici

U čakavskim govorima zadarske okolice u imenica *a*-deklinacije javljaju se i kratka i duga množina. U Novigradu i Sukošanu prevladavaju dugi oblici, dok se u ostalim mjestima usporedo javljaju kratki i dugi (za Bibinje nedostaju primjeri):

Ng: *kròvovi, stògovi, plèsòvi, vòlòvi, bròdovi*

Pr: *jèži*, ali L mn. *na bròdovima* (autoričini podatci); *pópi, žúli* (Lisac 1998: 28)

St: *krīžī, čīčkī* ‘cvrčci’, *čocī, bròdi, težācī, jèži*, ali *Stànovi*

Bi: *stolī*

Su: *bròdovi, zècovi, stòlovi*

Fj: *bròdi/bròdovi, stòli, gàlebi, mīši, vòli*

Pk: *ključī, sīri, vóli*, ali *gràdovi, trònovi* (Tomelić 2006: 101).

U štokavskim govorima prevladava duga množina, no i kratka je moguća: Ra: *sīnovi*, ali *dīdi, žúli, nóži* (Miletić 2008: 116); Kr: *břkovi, gàlebovi, svàtovi*, ali *krīzi, spúži, vòli* (Tomelić Ćurlin 2012: 358).

5.1.2. G mn.

U Stanovima, Bibinjama i u Sukošanu očuvan je nulti nastavak u genitivu množine. U ostalim mjestima novoštokavski je nastavak *-a* u većoj ili manjoj mjeri istisnuo stariji oblik. U Novigradu je stari oblik u potpunosti nestao, u Svetome Filipu i Jakovu se još (iako rijetko) mogu čuti stari oblici, a u Privlaci i u Pakoštanima čuju se i stari i novi oblici:

Ng: *kōnā, vinògrāda, ovācā, krāva, kokōšā, gūškā, lītāra, vrūļa*

Pr: *māčak, gòdin, kokōš*, ali *zùbaca, cèntimetara, òsan tràkova*

St: *bròdov, gòdin*

Bi: *mīstov, bròdov, lebār, sēl, žēn, sestār*

Su: *stòlov, biciklov, žēn, sestār, narànaž*

Fj: *bròdova, stòlova, s̃đdela, žéna, sestára* (starije *bròdov, stòlov, sestâr*)
 Pk: *çìplov, kròvov, kàlac, nevìstov, sestâr, gòdin*, ali *jèzika, rázredā, kónā, ovácā, m̃sēcā, bôcā, nõvāca* (Tomelić 2006: 101).

Za susjedne štokavske govore karakterističan je genitivni nastavak *-ā*: Vr: *ovácā, kónā*; Pd: *òvācā, bãčāvā, g^uòdnu dánā*; Ra: *sinóvā, nõkātā, b̃řkõvā* (Miletić 2008: 116); Kr: *kózā, bãčāvā, ovácā, tr̃šāna* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 357); Šk: *ovácā, gòdīnā, dánā, u Ražóvā, jájū* (Magaš 2019: 380).

5.1.3. *A mn.*

U većini čakavskih kopnenih govora zadarske okolice imenice *a*-deklinacije imaju, poput novoštokavskih govora, nastavak *-e* u *A mn.* U Stanovima i Novigradu javlja se i nastavak *-i*, izjednačen prema *N mn.* Riječ je o izrazito čakavskoj pojavi koje nema u štokavskim govorima³⁷:

Ng: *ṽdin bròdove, àjmo u stògovi i grēmo u stògove*

Pr: *ṽdin bròde;*

St: *ṽdin bròdi, vapòri, stòli*

Bi: *ṽdin stolè*

Su: *ṽdin bròdove*

Fj: *ṽdin bròdove* (starije *bròde*).

5.1.4. *DLI mn.*

U imenica *a*-deklinacije u većini čakavskih govora zadarske okolice paralelno se javljaju stariji nastavak *-in* i nastavak *-ima(n)*, poopćen prema novoštokavskome modelu.³⁸ Noviji nastavak potpuno izostaje u Novigradu, dok je u Svetome Filipu i Jakovu odnio prevlast nad starijim nastavkom:

Ng: *na sèlīn, vlāsnīcīn*

Pr: *mùževin, po sèlin; na bròdovima, ostīman*

St: *prema Baričevin; po putèlcima, po plòtima, sa kònima*

³⁷ Nastavak *-e* u *A mn.* imenica *m. r.* izoglosa je koja se proteže južno od pravca između Dugog otoka i Ugljana, ali na kopnu zalazi dublje na sjever (Ivić 1981: 69–70).

³⁸ Poopćen nastavak *-ima* u *DLI mn.* pojava je koja je danas prisutna u mnogim čakavskim govorima (Lisac 2003: 56).

Bi: *mìstin, lebrîn, bȳdin/bȳdiman*

Su: *u drüğin mìstin*

Fj: *ustìman, zubìman*

Pk: *po sèlin; po krđovovima* (Tomelić 2006: 101).

Nastavak *-in* karakterističan je i za susjedne štokavske govore: Pd: *u Pètrčanin, zà nîn*; Ra: *bȳcin, nà noktîn* (Miletić 2008: 116); Kr: *bâncin, kòlini, mĹinini, zúbini* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 357); Šk: *dòktürin, gòvedîn, vòlovîn, u parzánîn* (Magaš 2019: 380).

Imenice *e*-deklinacije imaju u većini čakavskih kopnenih govora zadarske okolice nastavak *-an* u DLI mn., izuzev stanarskoga govora u kojemu je zabilježen nastavak *-ami*. U Privlaci, Stanovima i Pakoštanima sve se češće javlja i novo-štokavski nastavak *-ama*.

Ng: *u kùćan, na tràĹan, u dr̄venîn bâčvan, po ùlican*

Pr: *na lantînama*

St: *po jarüğami; po kùćama, po dràćama*

Fj: *ženàn, sestràn, nogàn, rukàn*

Pk: *po kùćan, u Vòdican; na vrâtima* (Tomelić 2006: 101).

Imenice koje označavaju mjeru često imaju nastavak *-i* (Ng: *pùno pùti*; Pr: *víše vȳsti*; Su: *pùno vȳsti*).

U susjednim štokavskim govorima u imenica *e*-deklinacije javljaju se nastavci *-an*: Ra: *u pàpućan* (Miletić 2008: 116); Šk: *k óvcan, cùran, po Brižnan, u lèdnan, zà curan* (Magaš 2019: 380) i *-ami*: Kr: *smòkvami, kĹtami, kâlcami* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 357).

5.2. Glagoli

5.2.1. Infinitiv

Većina čakavskih govora zadarske okolice čuva infinitive na *-i*, a u Novigradu i u Pakoštanima javljaju se i krnji infinitivi:

Ng: *bràti, škropìti, kopàti, ladovàti, dodàti*, ali *zapovìdàt, stàt, nadìt, jĹst, pùcàt, prodàt*

Pr: *tùći, crviti*

St: *pīsàti, čītati*

Bi: *kùvati, lešàti, dōči*

Su: *buzàti, ubìti, uvàtiti, frīgati, peči*

Fj: *vàtati, kùvati, vīdit*

Pk: *glèdati, prikríziti, ráditi, ali dobīt, mlīt, pìvat* (Tomelić 2006: 101).

Oba oblika javljaju se i u susjednim štokavskim govorima: Ra: *izut, trážit, làgat, bàcat*, ali *čēšlati, bràti, ìstresti* (Miletić 2008: 116); Kr: *bīti, bròjiti, kréniti, mētniti, prikiniti*, ali *čūt, čekati, klèknit, òstat* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 359); Šk: *zapísati, ìstirati, pribácti, nadoplátti, dàti*, ali *kúpt, proizvest, izòrat, obražívat, pònīt* (Magaš 2019: 381–382).

5.2.2. *Prezent*

Prvo lice jednine prezenta glagola *biti* u stanarskome, novigradskome i privlačkome govoru glasi *jēs/nīs*, a niječni oblik 3. l. jd. glasi *nī*. Govori Bibinja, Suškošana, Svetoga Filipa i Jakova i Petrčana imaju štokavske oblike *jesan/nisan* i *nije*:

Ng: *jā nīs ìmāla vòdu u kùči*

Pr: *jā nīs u škòlu iša*

St: *nīkako se nīs mògla sītiti* (1. l. jd.); *Jesì bìla? - Jēs/Nīs.; nī se obražívàla*

Bi: *jēsan, nīsan*

Su: *jēsan, nīsan*

Fj: *jesàn, nīsàn, nīje*

Pk: *nīsi rèka, nīsi znā* (Tomelić 2006: 102).

3. l. jd. prezenta u većini govora ima nastavak *-u*, a u filipljanskome se govoru javlja i nastavak *-eju*:

Ng: *ìžu, dolàzu, nòsu*

St: *nòsu, cvitāju, činū, pečū, cīpaju*

Bi: *bižū, bodū, klečū, razumīdū*

Su: *vòlu, ostànu, mīslu*

Fj: *govòru, nòsu, ìžu/ìžeju, òčeju, rèču/rèčeju, nēčeju*.

Nastavak *-u* u 3. l. jd. prezenta tipična je čakavska karakteristika iako je prisutna i u susjednim štokavskim govorima, npr. u Škabrnji: *živū, mūčū se, rādū, pālū*,

pràvū, sàstavū, dṛžū, rādū (Magaš 2019: 382) i u Kruševu: *dádū, rèkū, smídū, ùčinū* uz nastavak *-e*: *dṛžē, rādē* (Tomelić Ćurlin i Anić 2012: 359).

6. Zaključak

Na temelju primjerā iznesenih u ovome radu možemo sa sigurnošću ustvrditi da su fonološke i morfološke značajke čakavskih kopnenih govora zadarske okolice izvorno čakavske. Ipak, te su značajke, zbog višestoljetnoga bliskog kontakta s novoštokavskim govorima susjednih naselja, do određene mjere narušene.

U fonologiji ovih govora štokavski je utjecaj znatan, što se ponajviše očituje u peteročlanome vokalskom sustavu, štokavskim fonemima *l* i *ʒ* te nestabilnosti fonema *h*. Valja razlučiti ove značajke, poprimitljene iz susjednih štokavskih govora, od onih koje su zajedničke čakavskim i štokavskim govorima zadarske okolice (primjerice ikavizam te promjena *-m > -n*).

Što se tiče morfoloških karakteristika, u većini govora prisutna su kolebanja između izvornih čakavskih oblika i novoštokavskih oblika (primjerice kratki/ dugi množinski oblici te nastavci za G mn. i za DLI mn. itd.).

Izvorna čakavnost ovih govora najbolje je vidljiva po više-manje dobro očuvanome starom naglasnom sustavu, naročito u novigradskome govoru koji se sasvim uspio oduprijeti novoštokavskom utjecaju. U svim ostalim govorima izvorna je čakavska akcentuacija u određenoj mjeri narušena novoštokavskim naglasnim retrakcijama i uzlaznim naglascima, a blizina novoštokavskih govora doprinijela je i javljanju tzv. kanovačkoga naglaska.

7. Ogledni primjeri govora

Slijede ogledni primjeri novigradskoga i sukošanskoga govora dobiveni transkripcijom zvučnih zapisa spontanoga govora izvornih govornika.

Novigrad

Pot krovõn je što bì zvàli šufit. Šufit, tû su bìli kòmīni, tû se je sprēmàlo jìsti, tû se je jìlo, tò je bìlo prostràno, tû bi se jìlo, po dānù bi ženè tû kṛpàle, plèle, ìl bi znàle bi i u sòbi vèsti, plèsti, kṛpāti, jer bi jin se bòḷe vīdīlo nègo gòri. Gòri je

bija sàmo jedàn prōzōr i on̄ bajīni, luminālī. Luminā, tō je onāj ōtvōr na krovū, i sād imāju. (...) Tō jin je bīlo mǎlo svīta, ònda bi onē u sòbi sidīle, imāle bi ovē krevēte, na nīman sīdi, ili ovē škrīne, baūlē, kakò su on̄ zvalī, na baūlīn nòge zēbū. I ònda bi, ovaj, onē tōte sidīle i k̄pāle, vēzle, i čītāle, znāle su čītāti, škōla je pōstōjala, ìako nī u počētku bīlo škōle za žēnske, neg za muškē. A znāli bi, zīmi, ovāko, sād kad bi dāni krēnūli dūlī, svēcōn, pa sūnce, ònda u zāvjetrinu stāni, pa onāj čovīk kojī je starīji, ònda bi ōn čīta Kāčiča. Kāčiča, i ònda bi on̄ tō... tō jā ne sičān se, tō mi je bāba pričāla. Onā je znāla svē Kāčičeve pīsmē nāpamēt. Što bi ovāj čīta, koji je mǎlo bōje čīta, līpše je znā čītāti, ònda bi ōn čīta. Nī slōvka. I tākò su, ovaj, zabāvļali se. Ūlāzna vrāta su bīla... èvo ti, ovò dōl, (...) u konòbi, tō je bīla ūlāzna vrāta, ònda je bija podēs. (...) Bija je ūlāz, òde su bīla vrāta od jednē konòbe, òde su bīla vrāta od drūge konòbe, od trēče, od četvřte. Tō je bīlo prostrāno. I ònda su škāle išle kī ovē, ovò je stīl jednē kūče. Ovò dōli je prostorīja bīla konòba. A ovò, takò je bīlo u svīm kūčama. I ònda škāle, i uza škāle gōri. I tē bi se škāle svāki ōsmi dān fregāle. Tō se bīlīlo da si mōga ìsti iż nī. Nī tō bīlo da se je zāpuštalo. A sòbe bi se fregāle jedānput mīsēčno.

Sukošan

Kunpīrov ūvik ima, stāvi se zā se, za svōju kūču, za svōju potřibu, kò se bāvi mǎlo, pa se stāvi dī koji kumindōr, pa kōja pāprika, i tākò, nīšta tō nīje vèliko, nīšta tō nīje za prōdaju, nīšta nego zā se. Vāko kojū māslinu vīše-māne lūdi imāju, i tō su māli vřtli. Tō su māli vřtli di tōte ne mōre ūjti ni trāktor ni nīšta nego se tō kōpa, većīnon se kōpa na motīku i tākò. Nāči, na zīmu se tō kōpa, křče, trāpi, mǎlo dūbļe. A na prolīče vāko je tō, na plīče iže. I tākò. Dōbro je. Ōnda, kako nēki kāmen trēvi i tō, ònda ga bāciš i tākò. Pomālo priprēmaš zēmļu i mǎlo je... dōbro je tō. Mǎlo je, za... zdrāvo je, zdrāvo je rādīti i zdrāvo, èto, imāš mǎlo dōma. I tākò. Dōbro. Imamo èvo smōkve, ovò jūgo nan nī odīlo nā ruku nīkako, nīkako, i ovā būra što je bīla, pa nan je, učīnīla nan je dežgrāciju, štētu, tākò. Ma, bīče bōje, èto. Štò ču van drūgo rēči. Èvo, pōčele su lōze, sā se pōčeli škropīti, dōsta je bīlo pōsolice, òve, od būre, ali, izāče tō na dōbro. Nīje tō štēta kā u drūgin mīstin. Hē. Dōbro.

Literatura:

- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1976. O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društveno-povijesnim i lingvističkim pretpostavkama. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14–15. 49–63.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1998. Čakavsko narječje. *Hrvatski jezik*. Ur. Lončarić, Mijo. Univerzitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. Opole. 201–231.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1970. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 8. 5–30.
- FINKA, BOŽIDAR. 1977. Dugootočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4. 7–178.
- FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ MILAN. 1981. Karta čakavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5. 4–58.
- GALIĆ, JOSIP; LISAC, JOSIP. 2016. Virski govor. *Otok Vir*. Ur. Magaš, Damir. Sveučilište u Zadru – Općina Vir. Zadar. 465–474.
- HRASTE, MATE. 1959. Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice. *Filologija* 2. 1–13.
- HRASTE, MATE. 1964. O govoru Zadra i okolice. *Zadarski zbornik*. 443–453.
- IVIĆ, PAVLE. 1981. Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5. 67–91.
- JAKIĆ-CESTARIĆ, VESNA. 1960a. Iz akcentuacije čakavskih kopnenih govora. *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 6–8. 407–422.
- JAKIĆ-CESTARIĆ, VESNA. 1960b. Ispitivanje govora otoka Premude, Silbe, Oliba i Ista te Petrčana na zadarskom kopnu. *Ljetopis JAZU* 64. 357–361.
- JAKIĆ-CESTARIĆ, VESNA. 2014. Umjesto jezičnog prikaza – moj pjev Stanarcima. *Domaća rič* 6/7. 257–272.
- JURIĆ, ANTE. 2007. Fonološki i morfosintaktički kriteriji za bilježenje ugljanskih toponima. *Toponimija otoka Ugljana*. Ur. Skračić, Vladimir. Centar za jadranska onomastička istraživanja. Sveučilište u Zadru. Zadar. 333–344.
- KAPOVIĆ, MATE. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- KURTOVIĆ BUDJA, IVANA. 2010. Kopneni čakavski govori u okolici Splita, Šibenika i Zadra. *Prinosi hrvatskoj dijalektalnoj fonologiji*. Ur. Lončarić, Mijo. Književni krug Split – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Split – Zagreb. 77–157.
- LISAC, JOSIP. 1998. Položaj privlačkoga govora među hrvatskim idiomima. *Čakavska rič* 26/1–2. Split. 25–31.
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog*

narječja i hrvatski govor torlačkog narječja. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

LISAC, JOSIP. 2004. Usporedba govora Tkona i Ražanca. *Čakavska rič* 23/2. 167–171.

LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

MAGAŠ, IVAN. 2019. Usporedna analiza govora Donjih Biljana i Škabrnje. *Croatica et Slavica Iadertina* 15/2. 361–392.

MAŠTROVIĆ, LJUBOMIR. 1955. Ninski govor. *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 2. 87–140.

MATASOVIĆ, RANKO. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Matica hrvatska. Zagreb.

MILETIĆ, JOSIP. 2008. Fonološke i morfološke značajke govora Ražanca. *Čakavska rič* 36/1–2. 113–118.

MOGUŠ, MILAN. 1977. *Čakavsko narječje: fonologija*. Školska knjiga. Zagreb.

SKRAČIĆ, VLADIMIR (ur.). 2007. *Toponimija otoka Ugljana*. Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja. Zadar.

SKRAČIĆ, VLADIMIR; ŠPRLJAN, NATAŠA. 2016. Toponimija otoka Vira. *Otok Vir*. Ur. Magaš, Damir. Sveučilište u Zadru – Općina Vir. Zadar. 475–512.

ŠIMUNIĆ, BOŽIDAR. 2003. Akut u govoru sela Bibinja. *Čakavska rič* 31/1–2. 97–107.

ŠPRLJAN, NATAŠA. 2019. Opis govora zadarskih Stanara. *Zadarski filološki dani 7: zbornik radova*. Ur. Božić, Rafaela; Hadžihalilović, Sandra; Lisac, Josip. Sveučilište u Zadru. Zadar. 125–136.

TOMELIĆ, MARIJANA. 2006. Jezične značajke mjesnoga govora Pakoštana. *Croatica et Slavica Iadertina* 1/1. 95–104.

TOMELIĆ ĆURLIN, MARIJANA; ANIĆ, MARIJA. 2012. Fonološki i morfološki opis kruševačkoga govora. *Croatica et Slavica Iadertina* 8/2. 349–362.

Phonological Features of the Chakavian Idioms of the Zadar Mainland

Abstract

In this article, a detailed phonological description of the Chakavian idioms of the Zadar mainland is given. The description includes some principal morphological features as well. The article is based on the examples obtained from the native speakers of the idioms during the field research of the author. In the first two chapters, the historical-geographic context and the methodology are explained. After this, some general features of the Chakavian idioms of the Zadar mainland are given. The phonological

description includes vocalism, consonantism and accentology. Each feature is explained and exemplified for each Chakavian idiom, comparing them to the adjacent Shtokavian idioms. The morphological description includes examples of noun and verb forms. In the conclusion, two main statements are given. Despite the great influence that Shtokavian idioms of the adjacent villages have made to the phonology and the morphology of the Chakavian idioms in question, their Chakavian origin is confirmed by some characteristic archaisms (accentology in the first place). At the end of the article, the examples of some idioms in question are given, which are obtained from the transcription of the spontaneous speech of the native speakers.

Ključne riječi: čakavski, štokavski, zadarska okolica, fonologija, morfologija

Keywords: Chakavian, Shtokavian, Zadar mainland, phonology, morphology

